

Фото 8. На господарстві Ростислава і Надії Заварикіних

Список використаних джерел

1. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Том I., Вінніпег, 1984 р.
2. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. Том II., Вінніпег, 1984 р.
3. Квіти, черешні і тиша: як живе волинський хутір на одну родину. [Інтернет джерело]
<https://volynua.com/posts/kviti-chereshni-i-tisha-yak-zhive-volinskiy-hutir-na-odnu-rodinu>
4. Спорожнілий присілок Фалемич, що пахне півоніями. [Інтернет джерело]
<https://slovopravdy.com.ua/sporozhnilyj-prysilok-falemych-shho-pahne-pivoniyamy/>
5. Маленьке село без газу та з надією на майбутнє. [Інтернет джерело]
<https://slovopravdy.com.ua/malenke-selo-bez-gazu-ta-z-nadiyeyu-na-majbutnye/>
6. Людмільполь – волинська домівка для чотирьох націй. [Інтернет джерело]
https://volynua.com/posts/ludmilpol-volinska-domivka-dlya-chotiroh-natsiy?fbclid=IwAR1aCW_PelfvzBP-bo3CT7iDFChu8aPcmKXHq0GIKQZMzrPc73Hfl6B2FDY

Діонісій Грицюк
м. Луцьк

Акції благоустрою Луцька наприкінці XIX – початку XX ст.

Життя міста протягом всіх епох значно вирізнялося на тлі побуту сільських жителів, їх традицій та звичаїв ведення господарства. Місто в Європі здавна являлося символом цивілізованості. В таких центрах були

сконцентровані владні інстанції, торгівля та виробництво. Міста акумулювали в собі кращі здобутки місцевої культури, були добре ознайомлені з особливостями інших народів, оскільки перебували в контакті з іноземцями. Слово «місто» асоціювалося з цивілізацією та певним рівнем комфорту для населення.

Саме таким являвся Луцьк ще з XV ст. Місто користувалося перевагами самоврядування, утвердженого привілеєм Великого князя Олександра, на магдебурзьке право в 1497 році. Також окремий статус міщан визначався жалуваними грамотами 1785 р., внутрішнє життя Луцька регулювалося нормами міських положень 1870-1892 рр., а також багатьма іншими державницькими документами. Для історичного розвитку Волині Луцьк тривалий час посідав чільне місце серед міст Волині, сконцентрувавши в собі духовні, культурні та соціально-політичні здобутки місцевого населення. Однак після включення Волині до складу Російської імперії, місто поступово почало занепадати. Станом на XIX ст., Луцьк перейшов в розряд провінційних поселень. Криза колишнього Волинського центру була напряму пов'язана з політикою Російської імперії щодо західноукраїнських земель. Картина Луцького життя та становище міста в XIX ст яскраво змальована польським письменником Ю.І. Крашевським. Під враженням від побаченого в місті він записав: *«...Через передмістя Вульку в'їхали ми до міста, коло кляштору отців-бернардинів, де мешкає єпископ луцький. Той старий історичний Луцьк постав переді мною, але який же убогий! Нужденні дерев'яні будиночки, єврейські закіптюжені корчми, похилені хатки, нові будівлі без віри в майбутнє, наче поставлені тільки на один день; старі, розвалені і попідпирані, серед них обгорілі стовпи згорілих садиб; вулиця вистелена дерев'яним помостом, замість бруку, - оце те, що спочатку побачили; далі чекало ненабагато краще»* [5, с. 53]

Відтоді як Крашевський відвідав Волинь в 1837 р., і до періоду, окресленого темою статті, ситуація докорінно не змінилася. Про це яскраво свідчать наступні факти: населення Луцька не досягало позначки 30 000, великих фабрик і заводів у місті не було, бюджет Луцька був надзвичайно мізерним. Так станом на 1885 рік в бюджеті міської Думи нараховувалося лише 26 тисяч 28 рублів 23 копійки. Переважна більшість платників податків в місті була задіяна в сфері обслуговування, відповідно якісного промислового забезпечення місто не мало.

Якісні зміни в плані благоустрою Луцька почалим відбуватися лише в наприкінці XIX ст. Кампанія по благоустрою міст була розпочати на вищому адміністративному рівні, відповідно вся локальна діяльність місцевої влади базувалася на наказах центральних органів влади Російської імперії. Перед містом в цей період постало чимало важливих питань: територіальна замкненість, стихійна забудова, впорядкування назв вулиць, правила виставки оголошень, благоустрій вулиць та площ, освітлення та водопостачання міста.

Першим кроком у реформації Луцька стало введення Генерального плану. Таке нововведення повинно було впорядкувати систему забудови Луцька. Однак місто ще на початку XX ст. розбудовувалося не лише згідно Генплану затверджено 1869 р., але й стихійно.

Однією з визначальних проблем для Луцька постала територіальна замкненість. Місто потребувало екстенсивного розвитку і відповідно освоєння нових територій. Активна діяльність в даній сфері призвела до ряду конфліктів з приватними власниками, громадами сіл та церквами. Але незважаючи на складність поставленої задачі, міська влада діяла досить цілеспрямовано. Вже 20 листопада 1881 р. до складу міста було приєднано с. Красне, згідно Постанови Луцької міської думи. В документі було надане обґрунтування щодо таких дій. Основне пояснення полягало в близькості Красного до нового центру міста, будівництвом госпітля в цій частині, проведенням шосе, що призвело до появи обширного кварталу. [6, с.55]

До 1900 р. Вже обговорювалося питання про приєднання Омеляника та Гнідави до Луцька. Однак, навіть такі дії екстенсивного розширення, кардинально ситуацію це не змінили. Місто всеодно потребувало значніших розширень. Так з доповіді луцького міського голови П. М. Анфілова датованої 28 лютого 1900 р можна констатувати крайнє перенаселення Луцька. На цей час в центрі повіту діяв окружний суд та середнє училище. Вказані установи призвели до наповнення міста чиновниками та студентами. Також в цей період до міста прибула чимала кількість євреїв та іноземців, яких виселяли з сіл[1].

В документі також інформується про жахливий санітарний стан міста, неможливість подальшої якісної розбудови, та конфлікти за земельні наділи, що знаходились у власності церков. [2, с.319]

З приєднанням до Луцька окружних поселень, новою проблемою для міської влади стало розширення чиновницького апарату необхідного для контролю над новоприєднаними частинами міста. Червнем 1910 р., датується скарга одного з чиновників до міської Думи, на неможливість встановлення якісного контролю на Омеляні, Красному, Гнідаві та Яровиці. Головною причиною стала недостатня кількість поліцейських чинів потрібних для контролю за громадським порядком.

Окрім адміністративних проблем перед владою були поставлені й інші питання. Луцька управа, в цей період намагалася привести до порядку розміщення оголошень та афіш. Відповідно до Постанови 1887 р. Була введена заборона на наклейки і вивіски приватних оголошень на стінах міських будинків та стовпах. Для публічної інформації планувалося застосування спеціальних вітрин. Певні виключення були зроблені для власників будинків та квартиронаймачів, котрим дозволялося вивішувати власні оголошення лише на стінах своїх помешкань.

Ще одне нововведення в місті було зроблене за ініціативою Луцького губернатора генерал-майора Ф.Ф. Трепова, який зобов'язав місто, розмістити назви вулиць на кожному будинку з номерами. Напевно для такого наказу були дійсно вагомі підстави, адже в тексті припису губернатор надав наступні пояснення: *«...Не только приезжающие, но даже и местные жители бывают иногда поставлены в затруднение отыскать без излишней траты времени, необходимую улицу города»*[2, с. 320-321]. Вже в лютому 1910 р. на засіданні міської думи було розглянуте зазначене питання. Як наслідок був виданий наказ, котрий зобов'язував всіх домовласників встановити таблички з назвами вулиць та номерами будинків. Одночасно рекомендувалось встановити вивіски

з іменами та прізвищами домовласників та родом їх занять. На зазначеному засіданні також пропонувалося ввести посади двірників, але це питання так і лишилося невирішеним.

В Луцьку у означений період досить гостро постала проблема утилізації відходів. Члени Луцької міської думи, ще в 1898 р. розглядали можливість встановлення печей для спалювання сміття. Таким методом можна було цілком екологічно позбутися відходів побутового характеру та залишків переробки зі скотобоєнь. Однак вирішити зазначене питання на той час було неможливо, через брак коштів на закупівлю необхідного обладнання. Оскільки в подальшому не зустрічається жодної інформації стовно утилізаційних печей в Луцьку, ймовірно цей проект так і лишився нереалізованим.

З метою впорядкування вулиць та проспектів м. Луцька вже в 1900 р. при Міській думі були впроваджені спеціальні комісії з брукування. Головною задачею цього підрозділу стала розробка та введення в експлуатацію брукованих доріг. Наступним аспектом діяльності комісії мала бути контрольна функція за санітарним станом громадських місць. Результативність роботи членів комісії була досить низькою, адже вимощення вулиць потребувало чималого бюджету. Так ще до 1903 р. в місті лишалася лише одна вимощена дорога, зроблена міністерством шляхового сполучення Російської імперії ще в середині XIX ст.[4 с. 29-34] Однак в період 1903-1909 рр. ситуація поступово змінюється. За цей час тверде покриття з'явилося на вул. Домініканській, Кредиторській, Шкільній, Тринітарській. Були розпочаті роботи по замощенню Набережної. Такого результату вдалося досягти завдяки якісно новому підходу до наповнення бюджету за допомогою внесків на брукування доріг зі сторони місцевих жителів. Згідно системи введеної Міською думою для благоустрою вулиць жителі мали внести суму не менше 40% від вартості замощення певної вулиці. Кожен з жителів вносив суму в залежності від протяжності власного землеволодіння. Були розроблені відповідні бланки заяв-зобов'язань для місцевих жителів, в котрих вказувався власник, адреса проживання та розмір внеску. Така ідея була цілком одобрена вищим губернським керівництвом [3]. Для інших волинських міст пропонувалося слідувати прикладу Луцька. Однак варто зауважити що в цілому ситуація щодо благоустрою міста лишалася критичною. Так ще 1909 р. в одному з протоколів Луцького повітового комітету «Общественного здравия» надано інформацію про жахливий санітарний стан вулиць центральної частини міста. Окремо зазначені домоволодіння Глікліха, Беренфуса, Бихавських, котрі не дотримувались встановленого порядку підтримання санітарного стану громадської території напроти власних будинків. Окремо зазначалася вимоги притягнути до відповідальності зазначених міщан.

До юрисдикції Луцької думи також відносилися питання освітлення. З другої половини XIX ст. освітлення вулиць та майданів міста забезпечувалося керосиновими лампами. Однак коштів на забезпечення освітлення всього міста традиційно не вистачало. Для вирішення цієї проблеми була введена підрядна система, за котрою для укладання договору підряду між ліхтарниками влаштовувався конкурс. Бажаючи взяти участь у конкурсі мали внести завдаток у розмірі 100 рублів або цінні папери на вказану суму гарантовані урядом.

Згідно договору, підрядники мали встановити 140 ліхтарів на стовпах за проектом затвердженим міською Думою. Після сплину трьох років вся система освітлення мала стати власністю міста. Також кожен домовласник був зобов'язаний встановлювати ліхтарі на будинках для освітлення прилеглої території. Альтернативою освітленню домоволодіння могла бути грошова сума, яка сплачувалася на користь міста. Однак ця норма не була результативною. Вже в 1899 р. піднімалося питання про побудову електростанції. Місцева влада доручила фахівцям виготовлення документації по побудові системи електричного освітлення та ГЕС. В 1907 р. на розгляд думи був поданий проект електричного освітлення міста від Альфонса Яра, відомого інженера в Російській імперії. Заміна керасинових ліхтарів на електричні була цілком обгрунтованою, адже електричний ліхтар міг надати значно краще освітлення і був значно дешевшим в утриманні. Вже в 1909 р. міська дума отримала дозвіл від волинського губернатора на провадження електричного освітлення в місті[2, с. 326].

Важливим аспектом у благоустрої міста стало проведення водопостачання. Водогін для Луцька мав дуже важливе значення з огляду на переважно дерев'яну забудову міста. Якісне водопостачання мало значно полегшити протидію частим пожежам у Луцьку. Також в місті гостро постало питання забезпечення міщан питною водою. Згідно документів першої половини ХІХ ст. місцеві жителі використовували воду з р. Стир та р. Глушець, а також з болотних джерел, котрих було чимало в Луцьку. Але відзначаю, що вода була слабо пристосована для пиття, з огляду на її болотний присмак та глинистий колір. Більш заможні жителі користувалися привозною водою з с. Омелянник, котра вважалася найкращою в місті.

Для розв'язання проблем з водопостачанням Міська управа, укладала контракти на конкурсній основі з постачальниками води в місто на концесійних засадах. Одночасно бралися до розгляду проекти побудови водогону. Однак навіть на початку ХХ ст. влада не могла оприділитися з остаточним проектом та компанією-підрядником, через брак бюджету на їх реалізацію. В цей період були розглянуті проекти інженерів та комерсантів: Р. Г. Кравця та М. Л. Фальберга, А. Л. Яра, В. Л. Топольницького, І. Штейна. Також розглядався варіант будівництва водогону за власним проектом на кошти земського та міського кредитів. Однак реалізація побудови водогону в місті так і не була реалізована у зв'язку з подіями Першої світової війни[2, с. 329].

Отож підводячи загальний підсумок щодо ідей благоустрою м. Луцька наприкінці ХІХ-початку ХХ ст., варто відзначити що влада міста намагалася провадити роботу з метою забезпечення міщан високим рівнем життя. В процесі провадження технологій спрямованих на цивілізацію міста розглядалися передові технології зазначеного періоду. Активно залучалася громада міста до розв'язання проблем благоустрою. Першочергово розглядалися аспекти благоустрою, котрі мали практичне значення для міста. Однак переважна більшість питань вирішувалася за наказами вищих адміністративних органів Російської імперії. Централізація влади та невідповідність законодавства, призвели до ряду прогалин у вирішенні питань на локальному рівні. Основною завадою до реалізації проектів благоустрою міста став брак

коштів у місцевому бюджеті. Чимале значення також відіграв низький рівень досвіду міського управління у вирішенні адміністративних завдань. Беззаперечно рівень міської культури серед громади міста також лишався на низькому рівні.

Список використаної літератури

1. Бармак М. Німецьке, чеське та єврейське населення Волинської губернії (1796-1914) Тернопіль, 1999. 220 с.
2. Бортніков В. Органи державної влади та місцевого самоврядування на Волині (кінець XVIII – початок XX ст.): монографія. Луцьк, 2015. С.
3. Ерошкин Н. История государственных учреждений дореволюционной России. Москва, 1968. 368 с.
4. Калініч Т. Формування територіального устрою Волинської губернії кінця XVIII – початку XX ст. наук. зб. Літопис Волині Ч. 4. Луцьк, 2008. С. 29-34
5. Крашевський Ю. Спогади про Волинь, Полісся і Литву. Пер. О. Шалагінової. Луцьк, 2005. С. 53
6. Про включення с. Красного в межі м. Луцька. З постанови Луцької міської думи. 20 листопада 1881 р. зб. док. і матеріалів: Луцьку 900 років 1085-1985. Луцьк, 1985. С. 55